

HORNÁ NITRA ŠEŠŤDESIATNIKOM

Na sklonku roku 2022 ubehlo šesťdesiat rokov od vydania prvého zväzku vlastivedného zborníka Horná Nitra. V priebehu nasledujúcich troch dekád vyšlo dovedna 15 zväzkov zborníka a približne rovnako dlhé obdobie sa na vydanie ďalšieho, šestnásteho zväzku v odbornej i laickej obci na hornej Nitre nostalgicky čaká. Čas od času vyplávali na povrch „zaručené správy“ o pripravách v redaktorskej rovine, zmienky, či nebodaj trúfalé plány, však dosiaľ ani raz nedosiahli ku konkrétnym výsledkom.

O dôležitosti vydania zborníka Horná Nitra I. netreba zbytočne polemizovať. Spoločenské i prírodné vedy a urputná snaha o publikačné výstupy totiž v procese formovania slovenskej vedeckej inteligencie prešli mnohými turbulentnými obdobiami a udalosťami. Od ojedinelých (však nemenej významných) príspevkov slovenských rodákov do uhorskej vedeckej a odbornej spisby cez kontrolovaný pseudosystém periodickej tlače v podmienkach rakúsko-uhorskej cenzorskej mašinérie až po uvoľnenie oprát a čiastočné opájanie sa slobodou slova za prvej Československej republiky. Druhá svetová vojna poznačila životy stámmiliónov, svet vedy a publicistiky nevynímajúc. Všetko muselo začať odznova.

V šesťdesiatych rokoch 20. storočia bolo múzejné hnutie na hornej Nitre tesne po veľkom nádychu, druhom znovuzrození. Zameranie Vlastivedného múzea v Bojniciach (v roku 1941 boli zbierky bývalého Múzea hornej Nitry, v priebehu tridsiatych rokov neúspešne etablovaného na pôde mesta Prievidza, umiestnené v bojnickom zámku, v priestoroch zimnej záhrady) získalo jasný cieľ i spádovú oblasť, poslanie múzejníka sa profesionalizovalo a proces tvorby zbierok konkretizoval jednotlivé odborné fondy. Dozrela doba nielen pre systematický nárast a evidenciu múzejných zbierok, ale aj ich odborné spracovanie a vedeckovýskumnú prácu s kolekciami i muzeálnymi solitérmi, od ktorých bol už len krôčik k zverejneniu výsledkov zistení v užších i širších súvislostiach, či už prostredníctvom edično-publikačnej, alebo popularizačno-propagačnej činnosti. Po prvých literárnych skusoch a článkových príspevkoch do celoslovenských odborných periodík i regionálnej tlače zakrátko pribudli rozsiahle materiálové štúdie publikované vo „vlastnom“ tlačnom médiu s monografickým rozsahom.

Situácia v socialistickom Československu sa pre verejnosť lačnú po poznaní a nových informáciách, najmä regionálnej historiografie, vyvinula nanajvýš priaznivo. Systematizácia vydávania odbornej tlače si vyžiadala vznik krajských vydavateľstiev. Oblasť hornej Nitry v rámci Stredoslovenského kraja dostalo (prirodzene) „na starosť“ Stredoslovenské vydavateľstvo so sídlom v Banskej Bystrici. V produkcii vydavateľstva rezonovali najmä historické a národopisné práce vychádzajúce v edícii Nás kraj, ktorej vývoj bol spomedzi všetkých edícií vydavateľstva najprogresívnejší. Hlavný podiel na tom mali periodické regionálne zborníky – zachytávali masívny nástup vedeckého regionálneho historického výskumu sústredeného v 25 vlastivedných múzeách (a ich jednotlivých oddeleniach) pôsobiacich v Stredoslovenskom kraji. Zborník Horná Nitra a Vlastivedné múzeum v Bojniciach nevynímajúc.

Späť k oslávencovi: zborník Horná Nitra s podtitulom Vlastivedný sborník pod poradovým číslom I. vyšiel v roku 1962 (sadzba prebehla v auguste, tlačilo sa v decembri v Tlačiarňach Slovenského národného povstania, n. p., Martin, prevádzka 9 Prievidza), pre Vlastivedné múzeum v Bojniciach a Okresný osvetový dom v Prievidzi ho vydalo Stredoslovenské vydavateľstvo v Banskej Bystrici ako svoju 61. publikáciu a ako 18. publikáciu edície Nás kraj.

Podľa tiráže a údaju „Tematická skupina 02“ publikácia v dobe pred zavedením ISBN spadala do oblasti Spoločenské vedy; osveta (filozofia, politika, právo, dejiny, náboženstvo...). Zborník do podoby, ako ho poznáme zostavil Bohumír Kostický, úvodným slovom opatril a na cestu k čitateľovi vypravil Július Hozák, redakčne zaň zodpovedal Miloš Štilla a obálku navrhol Jozef Šíma. Ako jediný z doterajších pätnástich zväzkov napokon vyšiel v brožovanej väzbe, prvé vydanie malo náklad 2 300 výtlačkov (neexistuje dotlač a v súčasnosti dostať sa aspoň k jednému z exemplárov býva často oriešok). Výtlačok zborníka v dobe vydania stál 17,50 korún československých.

Po obsahovej stránke sú náplňou 326 stránok odborné príspevky, štúdie, (auto)biografické črty, informačné články a správy rozdelené do základnej štruktúry – spoločenské vedy, prírodné vedy, muzeológia (táto rôznorodosť v podstate predurčila budúci, dnes viac-menej tradičný, charakter muzeálnych zborníkov). Takmer celé dve tretiny zaberajú state k dejinám hornej Nitry všeobecne, v jednotlivých lokalitách i z hľadiska vybraných čiastkových tém: dejiny miest, slovanské osídlenie, kúpele, vinohradníctvo, olejárstvo, revolučné tendencie v spoločnosti, ale i zdravotná starostlivosť a pripomienka oslobodzovania z jari 1945. Najobsiahlejšou je viac ako 50-stranová štúdia „z dejín mesta Prievidze“, inak úvodný príspevok do dlhodobej „rubriky“ Naše mestá a dediny, ktorá silne ovplyvnila ďalšie generácie regionálnych historikov a ktorú nepriamo cituje zástup ich nasledovníkov spracúvajúcich dejiny metropoly a prirodzeného spoločenského, hospodárskeho i kultúrneho centra regiónu horného Ponitria.

Kvantitatívne menej obsažné „prírodovedné“ stránky pojednávajú o paleogeografii hornonitrianskeho kvartéru, o okolnostiach zosuvov pôdy v banskej Handlovej i o zaujímavostiach hornonitrianskej (malej i veľkej) fauny a naznačujú bohatý fyto geografický a zoogeografický potenciál opisovaného územia.

A konečne tretia skupina príspevkov: dejiny múzejníctva na hornej Nitre, zbierkotvorná činnosť a zbierkové fondy, metodológia múzejnej práce i ďalšie témy, ktoré aspoň sčasti vyplňujú medzeru v spracovávaní regionálnych dejín a ich múzejnej dokumentácie, na Slovensku (a to i z pohľadu dneška), v porovnaní s českými krajinami, stále citeľnú – pravidelný prísun (zborník bol perspektívne plánovaný ako ročenka) podobných zamyslení nad muzeologickou problematikou nebolo – a ani dnes nie je – možné brať inak ako podnetný.

Pod jednotlivé príspevky sa podpísali mnohí známi autori regionálneho i nadregionálneho, ba československého významu (vo viacerých prípadoch z radov kolektívu zamestnancov bojnického múzea, respektíve odborníkov profesijne pôsobiacich v regióne horná Nitra), historici, národopisní pracovníci, archeológovia, archivári, kronikári, polyhistori, prírodovedci, pedagógovia, vojaci (Bohuš Kostický, Ján Kováč, Darina Bialeková, Ondrej Bešše, Otomar Gergelyi, Vlastimila Tóthová, Vojen Ložek, Mikuláš Takáč, Ján Brtek, Július Vachold, Ladislav Korbel, Florián Hodál, Jozef Šíma, Konstantin Ivanovič Savin). Našli sa medzi nimi však aj takí, pre ktorých bolo publikovanie vo vlastivednom zborníku Horná Nitra jedinečnou príležitosťou prezentovať výsledky svojho poznania a príspevok do I. zväzku bol zároveň ich literárnou prvotinou.

V dobovej recenzii pisateľ zhodnotil vlastivedný zborník Horná Nitra I. ako „sympatický začiatok nového regionálneho periodika“.

Katalóg špeciálnej knižnice Hornonitrianskeho múzea v Prievidzi pri hľadaní zobrazí 5 zväzkov titulu v kategórii „iba prezenčne“ (prírastkové čísla K-586, K-587, K-4567, K-9215 a K-9216).

LITERATÚRA:

KOSTICKÝ, Bohuš (ed.). In *Horná Nitra : Vlastivedný sborník. I.* Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1966. 326 s. Náš kraj ; 18.

MICHÁLEK, Ján. Horná Nitra (Vlastivedný sborník) I. In *Slovenský národopis : Časopis Slovenskej akadémie vied*. ISSN 1335-1303, 1963, roč. 11, č. 4, s. 606. Recenzia.

SNOPKOVÁ, Blanka. *Stredoslovenské vydavateľstvo v Banskej Bystrici (1960-1971)*. [Dizertačná práca]. Banská Bystrica : [Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, Katedra histórie], 2012. 182 s., 2 príl. Školiteľ: prof. PhDr. Karol Fremal, CSc.

